

Nymoralismen i svensk straffrättsdebatt

Henrik Belfrage

Universitetet i Linköping

Den svenska brottsbalkens ikraftträdande (1965) innebar att svensk straffrätt bröt med den straffrättsliga åskådning som brukar benämnas *den klassiska*. Strafflagstiftningen kom i stället att grundas på den s k *positiva skolans* idéer. Den nya brottsbalken präglades av lagstiftarnas antimetafysiska patos, som bl.a visade sig i att så kallade "metafysiska begrepp"¹ (ansvarsförmåga, tillräknelighet, skuld, rättvisa, etc) utrensades ur lagtexten. Idag har en dramatisk förändring skett i det svenska debattläget. De "metafysiska" begrepp som man rensade ut 1965 återinförs idag och spelar en central roll i de kriminalpolitiska förslagen. Antingen vill man medvetet införa en ny "metafysisk" dimension i straffrätten, eller så är man omedveten om brottsbalkens faktiska utformning. En möjlighet är givetvis att de gamla lagstiftarna misslyckades i sina föresatser, så att deras reformarbete endast resulterade i en förändring av de stilistiska uttrycksmedlen snarare än av det sakliga budskapet. Man behöll t.ex den metafysiskt belastade termen "straff". Min tes är emellertid att dagens kritiker av gällande svensk straffrätt, medvetet eller inte, för in en nymoralistisk dimension i debatten som är främmande för de värdepremisser som ligger till grund för den nu gällande

brottsbalken. På en viktig punkt skiljer sig dessutom dagens debattörer från sina föregångare: värdepremisserna redovisas inte öppet. Den teoretiska grunden för lagtextens utformning, som såväl den klassiska som den positiva skolans företrädare alltid lagt stor vikt vid att belysa i detalj, diskuteras idag inte alls på ett systematiskt sätt.

Utmönstringen av "metafysiska" begrepp i svensk straffrätt

En av huvudtankarna i den sk "klassiska skolan" är att man skiljer mellan tillräkneliga och otillräkneliga lagöverträdare. De förra, men inte de senare, anses vara ansvariga för sina handlingar. De skall straffas för sina gärningar, och straffet skall stå i "rättvis" proportion till brottet. I de gamla, ofta teologiskt färgade moralläroorna förekommer ofta begrepp som "rättvisa", "plikt", "skuld", "straff", "ånger", "skuldbörda", "sonande", etc. Här hör tillräknelighetsbegreppet väl hemma. Den som är otillräknelig bär inte på någon "moralisk skuld" - och då utkräver inte heller den världsliga eller gudomliga rättsordningen "straff" eller "vedergällning". Men den som är ansvarig för sina handlingar, och som brutit mot den gudomliga, eller kosmiska, moraliska, etc. världsordningen, denne brottsling är förfallen till straffansvar. Och strafflidandet skall då utmätas i "rättvis" proportion till brottet för att blidka en straffande gudomlighet, för att "återställa jämvikten", för att "rena" brottslingen från ondska, eller dylikt.

Dagens svenska strafflagstiftning står främmande för överväganden av detta slag. Den bygger på den sk positiva skolans idéer med sitt antimetafysiska patos och deskriptiva hållning. Begrepp som "absolut moral", "tillräknelighet", "vedergällning", "skuldbörda", etc, har förlorat sitt "metafysiska" innehåll. I den utsträckning dessa termer används, så ges de en rent deskriptiv innebörd. Vedergällning betraktas t.ex som en "psykologisk realitet", men, sade man: "Av den starkt emotiva och driftartade karaktären hos denna psykologiska realitet följer att den är ytterst fattig på intellektuell innehåll" (Kinberg 1930:90). Därför utmönstrades vedergällningsföreställningar som grund för lagstiftningen. Man förnekade inte existensen av moralåskådningar, men definierade

dem med hänvisning till "den konkreta verkligheten". Kinberg säger t ex: "Folkets rättsåskådning, om man därmed menar den konkreta verkligheten, är ingen enhet utan ett komplex av talrika och växlande rättsåskådningar, ur vilka intet medeltal kan extraheras" (ibid).

En följd av att begreppet "tillräknelig" togs bort ur lagtexten är att *alla* samhällsmedborgare betraktas som ansvariga inför lagen oavsett individuella och sociala särdrag. När påföljden skall utdömas, så tar man emellertid hänsyn till dessa särdrag. Därmed för man in en ny värderingsprincip: påföljden skall vara den för brottslingens rehabilitering mest adekvata åtgärden. I den utsträckning som man här talar om en "rättvis" påföljd, så har detta inget att göra med överväganden om den "rätta" proportionen mellan brott och strafflidande, utan om den mest adekvata åtgärden med hänsyn till individens psykiska och sociala status. En psykiskt sjuk brottsling döms alltså till psykiatrisk vård, *inte* därför att han skulle vara "moraliskt otillräknelig", utan därför att detta är den åtgärd som enligt vetenskap och beprövad praxis är den i sammanhanget mest adekvata åtgärden för brottslingens återanpassning till samhällslivet.²

Är kritikerna medvetna om brottsbalkens "icke-metafysiska" utformning?

En följd av de teoretiska utgångspunkter vilka strafflagberedningen lade fram 1956, när man presenterade det förslag som kom att ligga till grund för brottsbalken, var att det inte längre fanns något utrymme för begreppet "straff". Den principiella skillnaden mellan straff och andra påföljder var med nödvändighet borta, eftersom tillräknelighetsbegreppet och dess "metafysiska" utgångspunkter inte längre förutsattes. Det kan därför förefalla inkonsekvent att behålla termen "straff" i lagtexten, som man faktiskt gjorde. Man var emellertid väl medveten om denna inkonsekvens. Lagstiftarna önskade utmönstra straffbegreppet helt, men det behölls av hänsyn till vissa kritiska remissinstanser - dock i en högst urvattnad innebörd.

Kinberg, som tillsammans med Karl Schlyter var strafflagberedningens ledande ideolog, framhöll redan 1929 (s. 237): "Att nu vissa kriminalpolitiska åtgärder kallas 'straff', medan andra inte anses äga straffkaraktär, innebär inte att dessa

åtgärder är principiellt olikartade. De åsyftar samtliga dels att genom tvångsmedel av olika slag och tyngd påverka den individ som avvikit ifrån samhällets regler till ett riktigare handlande; dels att försöka att inom samhället upprätthålla uppfattningen att sådana handlingar som är föremål för kriminalpolitiska reaktioner är otillåtna, och därmed påverka den moraliska åskådningen hos medborgarna; dels slutligen att, åtminstone i alla fall där den kriminalpolitiska reaktionen innebär en minskad handlingsfrihet, sätta individen ur stånd att manifesteras samhällsskadliga handlingstendenser, mot vilka de kriminalpolitiska åtgärderna är riktade."

Schlyter menade (1946:11) att straffbegreppet var en produkt av den gamla teologiskt-metafysiska idén att brottet skall sonas genom straffet, och därför, som en direkt följd av den svenska reformen, borde utgå ur lagstiftningen. Dessutom poängterade han att "Bibehållandet av straffnamnet framsuggererar lätt de av lagstiftningen helt övergivna vedergällnings-synpunkterna." Han medgav att "Vi kan inte undvara böter och fängelse på bestämd tid såsom brottspåföljder", men, fortsatte han: "Låt var och en som så önskar kalla dessa för straff, liksom det står var och en fritt att i den religiösa förkunnelsen hävda att brottet sonas genom straffet. Men intetdera behöver eller bör stå i lagen."

Vid riksdagsbehandlingen av den blivande brottsbalken accepterades i stort sett hela förslaget, inte minst de teoretiska utgångspunkterna. Dock bibehölls termen "straff". Anledningen till detta var de många kritiska yttranden som vände sig mot ett borttagande av begreppet "straff". Framför allt framfördes uppfattningen att ett sådant borttagande skulle vara ett missgrepp ur allmänpreventiv synpunkt (Prop. 1962:10, C36-C42). Departementschefen (Herman Kling) anförde emellertid: "Den nuvarande systematiken - som bygger på den klassiska straffrättslärans princip, att på varje brott skall följa straff i vedertagen mening - får numera, sedan undantag från denna princip har skett i allt större omfattning, anses föråldras (s. C54). Han fortsatte: "Därmed är emellertid icke sagt, att något utrymme ej längre skulle finnas för straffbegreppet inom påföljdssystemet." Utformningen av lagtexten, menade han, skulle "med hänsyn härtill underlättas och förenklas om ordet straff i vissa sammanhang kan användas som sammanfattande benämning... Praktiska skäl talar sålunda för ett bibehållande i viss utsträckning av straffbegreppet, och något principiellt hinder häremot synes mig ej heller kunna åberopas" (ibid).

Av "praktiska skäl" behöll man alltså *termen* "straff". Men de teoretiska grunderna - som gjorde termen "metafysiskt sett" innehållslös - antogs utan reservation. Är brottsbalkens kritiker medvetna om detta?

Nils Jareborg (1969:342) exempelvis säger angående BrB 33:4, där det stadgas om lindrigare straff för bl.a psykiskt abnorma lagöverträdare, att detta innebär ett slags "rabatt" och att: "Jag kan inte förstå annat än att gärningsmannen i så fall anses ursäktad på grund av sin själsliga beskaffenhet och att en viss osäkerhet i fråga om hans ansvarsförmåga får återverkan på påföljden; då han inte har full ansvarsförmåga, så bör han inte heller ha fullt straff. Min slutsats blir således, att det ansvarsbegrepp, som har ansvarsförmåga som kriterium, fortfarande sätter sin prägel på svensk straffrätt, trots att ansvarsförmåga har utgått som brottskriterium".

Av citatet framgår att Jareborg *förutsätter* begrepp såsom "ansvarsförmåga" och "fullt straff". Detta innebär att hans premiss är felaktig: *alla* ses i det svenska straffrättssystemet som ansvariga, i den mån man överhuvud taget resonerar i termer av ansvarsförmåga. Slutsatsen är därför grundlös. Att Jareborg använder det till ren straffmätning kopplade begreppet "rabatt" visar bara en fixering vid den "metafysiska rättvisetanken" att det på ett grovt brott skall följa ett kraftigt strafflidande. Men för den sortens "metafysiska" begrepp finns inget utrymme i dagens svenska straffrättssystem. Isolerar man formuleringarna i 33:4 från sitt sammanhang, så kan visserligen Jareborgs tolkning verka plausibel. Men läser man lagtexten mot bakgrund av det övergripande resonemanget i BrB 1, så blir tolkningen grundlös. "Vid val av påföljd skall rätten", heter det sålunda i BrB 1:7, med hänsyn till den enskilde brottslingen "fästa särskilt avseende vid att påföljden skall vara ägnad att främja den dömdes anpassning i samhället." Här finns ingenting om strafflidandets proportion till brottets svårighetsgrad och följdaktligen ej heller något om "rabatter" i utmätningen av straffets hårdhet. Jareborg tycks ha missat det nya perspektiv på förhållandet mellan brott och påföljd som lagstiftarna införde och som kommer till uttryck i bl a BrB 1:7.

Knut Sveri (1983:693) menar att brottsbalken är "en halvmesyra där 'vård' och 'straff' har ingått en ohelig allians till stor förvirring för de inblandade", och att "gränsdragningen mellan de fall där straff bör komma till användning och de fall som bör ligga utanför straffets domän" bör göras klarare.

Sveri talar om "gränsdragningen" mellan straff och andra åtgärder i brottsbalken. Men som jag visat ovan: någon sådan gränsdragning existerar inte. Jareborg och Sveri skjuter därför förbi målet i sin kritik.

Vill brottsbalkens kritiker åter införa "metafysiska" grunder i svensk straffrätt?

En av den positiva skolans, och det svenska straffrätts-systemets, kritiker var den framstående danske rättsteoretikern Alf Ross. I *Tidsskrift for Rettsvitenskap* (1973:257-307) framförde han bl.a följande kritik: Den positiva skolans förkastelse av tillräknelighetsbegreppet är en spekulativ-filosofisk "vildfarelse" i strid med kunskap och sunt förnuft. Ross förfasade sig i sin artikel över den positiva skolans grundidéer, och över det faktum att dessa kommit att ligga till grund för svensk strafflagstiftning. Framför allt vände han sig emot att den positiva skolan "på forhand vil abstrahere, eller rent ut fornægte, den moraliska dimensionen i problemerne om forbrydelse og straff..." (s 269). Han menar att "Moraliske oplevelser af forpligtelse, skyld og ansvar er fundamentale menneskelige realiteter, grundlaget for alt menneskeligt samliv" (s 268-269). Man bör därför utifrån "en given moralitet oppstillede krav som betingelse for at gøre moralsk ansvar gældende mod en person og bebrejde ham hvad han har gjort" (s 259).

Det märkliga är dock att ingen förespråkare av den positiva skolan, eller anhängare av det svenska rättssystemets utformning, så vitt jag vet har förnekat förekomsten av moraliska föreställningar hos människorna. Inte heller har man förnekat att straffrätten har, och också bör ha, en moralbildande funktion. Det som däremot bestämt avvisas är att straffrättsliga påföljder skall grundas på en spekulativ, dogmatisk morallära, enligt vilken den brottslige har försyndat sig moraliskt, och således bär på en "moralisk skuld" som därför måste "sonas" (Kinberg 1930, Schylter 1946).

Det svenska rättssystemet har avlägsnat sig från dessa gamla teologiskt-metafysiskt färgade idéer, och istället anlagt ett praktiskt-realistiskt betraktelsesätt. Istället för en spekulativ, moraliserande ideologi, en slags absolut moral, har man föredragit att sätta empirisk kunskap om brottsligheten, dess orsaker och medlen för dess bekämpande, i första rummet.

Detta har inneburit att uppfattningen om att strafflagstiftningens uppgift är att tillfoga brottslingen en tuktan proportionell mot dennes moraliska skuld helt har övergivits (se tidigare refererade förarbeten till brottsbalken).

Ross har således fel i att den positiva skolan, och också det svenska rättssystemet är främmande för att, såsom Ross föreslår: "Utifrån en given moralitet oppstillede krav som betingelse for att gøre moralsk ansvar gældende mod en person og bebrejde ham hvad han har gjort" (s 259).

Ross går dock vidare i sin kritik, och anför: "Determinismepostulatet er ingen videnskabelig bevist sætning men en tvivlsom filosofisk hypotese. Den overvejende mening indenfor moderne filosofi går i retning af at fornaegte muligheden af en total determinisme." Samt att "Det er ikke rigtig at mennesker aldrig havde kunnet handle anderledes end de faktisk gjorde. Det er efter almindelig sprogbrug en klar betydning af denne vending efter hvilken det fx utvivlsomt er sandt at jeg i morges kunne have gået en tur skønt jeg ikke gjorde det" (s 260-261).

Det problem Ross här tar upp är frågan om fri vilja kontra determinism. Detta är givetvis ett centralt problem inom ett rättssystem som bygger på en bestämd morallära enligt Ross' modell: förutsätter man inte en fri vilja hos människorna, följer inte strafflidandet som en moraliskt nödvändig följd av synd och skuld. Men begreppet "fri vilja" är mångtydigt. Ross talar först om "muligheden af en total determinisme" men argumenterar sedan utifrån en common sense-aspekt på frågan, som jag finner helt irrelevant för den slutsats han vill dra. Han menar att den omständigheten att vi kan välja om vi vill gå en promenad eller inte visar att vi har en fri vilja. Jag vill här skilja mellan två, vitt skilda, problem rörande "den fria viljan" (utan att på något sätt göra anspråk på en uttömmande framställning av denna klassiska fråga inom filosofin):

- 1 Möjligheten att nu överblicka ett flertal handlingsalternativ av vilka jag *kan* utföra samtliga. (Jag *kan* gå en promenad, men jag föredrar att skriva färdigt denna uppsats.)
- 2 Möjligheten att vara opåverkad av yttre omständigheter som jag inte råder över. (Den här frågan tangerar de metafysiska frågorna om orsakssambandet mellan ande och materia som Ross tycks ha i åtanke när han talar om "muligheden af en total determinisme".)

När Ross talar om "fri vilja" i betydelsen "1", så är det ett rent trivialt påstående att vi har en fri vilja. Både indeterminister och determinister är *fullständigt ense* om den saken (se bl.a Ahlberg, 1925:58). Ross' kritik tillför därför inte debatten något i denna fråga. Koncentrerar man sig ändå på Ross' common sense-alternativ "1", så återstår inte mycket annat än ett kartläggande av möjliga handlingsalternativ i en viss given situation. Ett sådant kartläggande torde emellertid vara av ringa betydelse i de flesta fall. En rättspsykiater t.ex intresserar sig för vad brottslingen faktiskt *gjorde* - det är mindre intressant att veta alla de saker som brottslingen *inte* gjorde, fastän han *kunde* ha utfört dessa alternativa handlingar.³

Det är istället på "nivå 2", dvs vår möjlighet att handla opåverkade av yttre omständigheter, som diskussionen står. Den som idag (medvetet) försvarar tesen att vi har en i alla avseenden "fri vilja" i betydelsen "2" hamnar i (oöverstigliga?) svårigheter då det gäller att förklara hur t.ex psykofarmaka, hjärnskador, etc kan påverka känsloliv och beteende.

Även om Ross' kritik mot brottsbalken måste sägas vara missriktad, så talar han ändå klartext - han förordar en "klassiskt metafysiskt" grundad straffrätt. Så är emellertid inte fallet med många av dagens svenska kritiker.

"Nytt straffsystem"

I Brottsförebyggande rådets rapport *Nytt straffsystem - idéer och förslag* (1977) utsägs följande: "Enligt våra principer skall straff vila på ansvar för den begångna gärningen och utgöra ett obehag som avpassats till brottet. Denna princip innebär att sådana personer som inte fullt ut kan hållas ansvariga för sina handlingar, bör befrias från ansvar eller ges en lägre grad av ansvar" (s 367).

Av citatet framgår att den klassiska skolans grundtankar, såsom "obehag som avpassats till brottet", "ansvariga för sina handlingar", "befrias från ansvar", etc åter har dammats av. De "metafysiska" begrepp som man tidigare ville rensa ut spelar nu en central roll i Brå's förslag till straffsystem. Det tycks dock inte vara en renodlad "klassisk straffrätt" som eftersträvas. I rapporten tilläggs nämligen beträffande de riktlinjer enligt vilka "ansvar" skall utkrävas: "Hur dessa skall

utformas är dock mindre en fråga om den fria viljans och det moraliska ansvarets gränser än en kriminalpolitisk ändamålsfråga" (s 368). En "metafysiskt" grundad straffrätt ses uppenbarligen som föråldrad även av Brå. Den "metafysiska" tillräkneligheten i betydelsen viljefrihet skall tydligen ersättas med ett empiriskt tillräknelighetsbegrepp, men man avstår från att ge besked om hur detta skall definieras. Det problematiska i en sådan begreppsbildning har emellertid belysts utförligt av lagstiftarna. Sålunda framhöll Kinberg redan 1929 (s 243) att "ett sådant begrepp, för att vara praktiskt användbart, skulle behöva innehålla en fullständig och exakt beskrivning på dels de psykiska tillstånd som vid fall av brottslighet skall behandlas med sk straff och dels de tillstånd som borde göras till föremål för annan behandling. Eftersom det förhåller sig så att sådana regler fastställs genom praxis och således växlar med stigande kännedom om de psykiska sjukdoms- och abnormtillstånden och med samhällets ökade och alltmera differentierade resurser för sådana tillstånds behandling, så skulle ett sådant begrepp ha en oerhört kort livslängd." Behovet av revisioner skulle således vara ständigt. Denna konsekvens skulle bli fallet om man som Kinberg säger "gör det osannolika antagandet att en brukbar tillräknelighetsdefinition skulle kunna åstadkommas." Dessutom "är ett sådant begrepp likväl för ett rationellt kriminalpolitiskt system fullständigt överflödigt."

Kinberg analyserade en mängd definitionsförsök av ett empiriskt tillräknelighetsbegrepp (Kinberg 1929:229-244; Kinberg 1930:32-57), bl a Bernadino Alimena (1897) ansåg att det klassiska tillräknelighetsbegreppet ledde till orimliga konsekvenser. Han föreslog ett tillräknelighetsbegrepp utan några moraliska aspekter, och tog istället sikte på individens *avskräckbarhet*. Emellertid är det lätt att inse, såsom Kinberg (1929:233) påpekar, att om avskräckbarheten avser straffhotet, så innebär ju redan den omständigheten att en person, trots straffhotet, begått brott att hans avskräckbarhet (=tillräknelighet) är upphävd eller åtminstone försvagad. Enrico Ferri (1905, i Kinberg 1929:233) uppmärksammade också den konsekvensen och skrev: "Om en person begår ett brott, så är det just emedan han icke låtit sig avskräckas, emedan han under just de förhållanden som rådde då gärningen begicks, icke varit avskräckbar genom straffet. Den logiska konsekvensen av denna teori skulle sålunda vara, att inga andra

människor äro tillräkneliga än de som icke begå brott." (Liksom att de som begår brott icke kan anses tillräkneliga, och således måste straffriförklarar enligt den klassiska skolans principer.)

Den danske straffrättsteoretikern Carl Torp föreslog 1906 följande definition (här citerad i Kinberg 1929:238): "Ett sådant psykiskt tillstånd, som gör det försvarligt och förnuftigt att använda straff mot dem som begått brottsliga handlingar." Denna definition är dock som synes sakligt helt innehållslös. Den säger ju bara att man inte skall straffa dem som det inte är lämpligt att straffa.

Den berömda tyske straffrättsteoretikern Franz von Liszt föreslog 1896 följande definition (här citerad i Kinberg 1929:234): "Den som på ett normalt sätt reagerar på motiv är tillräknelig." Han insåg dock själv att konsekvensen av denna definition bl.a blir att alla "oförbätterliga brottslingar" måste anses som otillräkneliga, och han anförde vidare om dessa konsekvenser att: "De skaka grundvalarna för den straffrättsliga tillräkneligheten och sålunda för straffrätten själv. Äro de berättigade, så utplåna de den skarpa motsatsen mellan bestraffningen av den brottslige och förvaringen av den sinnessjuka."

Man fann sålunda ingen godtagbar lösning då, liksom man inte, mig veterligt, funnit någon nu. Om Brå nu anser sig ha en godtagbar lösning på tillräknelighetsproblematiken, så vill man uppenbarligen hemlighålla detta eftersom ingen sådan redovisning görs varken i *Nytt straffsystem* eller i övrig straffrättslig debatt.

Socialberedningen

Socialberedningens förslag till lagändringar i brottsbalken beträffande psykiskt störda lagöverträdare (SOU 1984:64) har en annorlunda och för svensk straffrätts historia unik ansats. Den genomarbetade teoretiska grund på vilken tidigare lagförslag vilade, vare sig de präglades av den klassiska eller positiva skolans idéer, saknas helt i förslaget. Bl.a föreslås att:

- (a) "Även om det är fråga om vård måste påföljden stå i en något så när rimlig proportion till brottet för att den inte skall uppfattas som orättvis." (s 29)

(b) "På ett klarare sätt än fn måste man skilja på vård och samhällsskydd." (s 28)

(a) innebär att brottet, och inte brottslingen, åter sätts i centrum, vilket strider flagrant mot brottsbalkens grundprinciper. (b) Brottsbalkens grunder innebär att det inte existerar någon gränsdragning mellan "vård och samhällssydd". Nu vill man skapa en sådan gränsdragning och följaktligen sätta gällande grundprinciper ur spel.

Då lagförslaget så gott som fullständigt saknar en teoretisk diskussion, är det svårt att avgöra huruvida författarna är medvetna eller ej om de genomgripande konsekvenser som förslaget för med sig (se även Belfrage 1984, 1985). En som uppmärksammat detta är departementsrådet Sten Heckscher (1985) som skriver: "Beredningen tycks för övrigt inte närmare ha övervägt möjligheten att återgå till det system, byggt på tillräknelighetsregler och med straffriförklaring, som gällde enligt strafflagen. Beredningen har dock - mer eller mindre medvetet - snuddat vid en sådan lösning." Heckscher gör sedan följande värdemarkering: "Det står också klart att dagens rättsläge knappast är tillfredsställande och att det är angeläget att vidta förändringar. En förhoppning är att man lyckas rädda förslagets potentiella kvaliteter utan att hamna i de svårigheter beredningen har gjort" (s 245). Artikelns avslutas med att Heckscher spekulerar i möjligheten att återgå till tillräknelighetsläran: "En sådan lösning vore på många sätt tilltalande" (s 247).

Vad grundar sig Heckschers förhoppning på? Vad är det som "knappast är tillfredsställande" i dagens rättsläge? Varför är det "angeläget att vidta förändringar"? Varför vore det "tilltalande" att återgå till tillräknelighetsläran? Detta klargörs inte, vilket är uppseendeväckande då ovanstående värdemarkeringar är reaktionära och stridande mot hela den straffrättsliga utvecklingen i Sverige efter 1864 års strafflag.

Även Heckscher följer alltså den nya modellen att dogmatiskt fastslå sina preferenser utan att redovisa bakomliggande skäl och värderingar. Heckscher tycks inte heller vara lyhörd för vad exempelvis en av våra straffrättsprofessorer skriver: "Gammaldags vedergällningsteori måste förutsätta ett kantianskt eller hegeliantskt system eller en Högre Makts lagstiftning. Enligt min mening är sådana system antingen rena stipulationer eller idealiseringar av mänskligt barbari. De

må stipulera att kategorisk frihet förutsätts för ansvarighet och bestraffning, men det gör dem inte mindre godtyckliga" (Jareborg, 1985:29).

Ett nytt kapitel i svensk rättshistoria

Det verkar som om en nymoralistisk väckelserörelse inspirerat tongivande författare i den svenska kriminalpolitiska debatten som därigenom har förändrats i grunden. För första gången i svensk rättshistoria redovisas inte grundvärderingar och teoretiska ståndpunkter öppet, vilket strider mot grundläggande principer för beslutsprocessen i ett demokratiskt samhälle. Även om detta skulle vara en försumlighet, så kan man inte acceptera att grundläggande värdepremisser ersätts med nya utan att dessa vare sig redovisas eller blir föremål för öppen prövning.

Noter

- 1 Termen "metafysik" är ofta emotivt laddad. För att markera att jag använder "metafysik" som en teknisk och deskriptiv term, används citationstecken i den följande texten.
- 2 Beträffande svensk strafflagstiftning, se bl.a. *Förslag till skyddsbalk*, SOU 1956:55, och *Förslag till brottsbalk*, prop.1962:10. Angående den klassiska och den positiva skolans idéer, se bl a Strahl 1968, och Kinberg 1917, 1926 och 1930.
- 3 Med detta vill jag inte säga att (1) *helt* saknar relevans för juridiska frågeställningar. Professor M.A. Steward (University of Lancaster) har fäst min uppmärksamhet på ett klassiskt exempel i brittisk rätts-historia. När man fastställde att siamesiska tvillingar skulle betraktas som två skilda personer, tog man fasta på att de *kunde* välja att gå åt olika håll. I det aktuella fallet uppstod fö kontrollen eftersom de ofta *ville* gå åt motsatt håll. Se bl.a Wallace 1760.

Referenser

- Ahlberg, A. (1925) *Filosofiskt lexikon* Stockholm.
 Alimena, B. (1897) *I limiti e i modificatori dell' imputabilità*.
 Belfrage, H. (1984) "Är sinnessjukdom ett brott?" *Läkartidningen* 48:4470-4471.

- Belfrage, H. (1985) "Reformförslagen rörande psykiskt abnorma lagöverträdare efter brottsbalkens tillkomst - en kritisk granskning. *SvJT*, s 768-781
- Brottsförebyggande rådet (1977) *Nytt straffsystem, idéer och förslag Rapport 7*
- Ferri, E. (1905) *La Sociologie Criminelle* Paris
- Heckscher, S. (1985) "Socialberedningens skuld" i Jareborg, N. (red) *Skuld och ansvar, straffrättsliga studier tillägnade Alvar Nelson* Uppsala
- Jareborg, N. (1969) *Handling och uppsåt* Stockholm
- Jareborg, N. (1985) "Determinism och straffrättsligt ansvar" i Jareborg, N. (red) *Skuld och ansvar, straffrättsliga studier tillägnade Alvar Nelson*. Uppsala
- Kinberg, O. (1917) *Om den sk tillräkneligheten* Älvsjö
- Kinberg, O. (1926) *Lagen och de sinnessjuka* Stockholm
- Kinberg, O. (1929) "Har ett på empirisk-psykologisk grund uppbyggt straffsystem användning för ett tillräknelighetsbegrepp?" i *SvJT* s 229-244
- Kinberg, O. (1930) *Aktuella kriminalitetsproblem i psykologisk belysning* Stockholm
- von Liszt, F. (1896) *Die strafrechtliche Zurechnungsfähigkeit*
Proposition 1962:10 *Förslag till brottsbalk.*
- Ross, A. (1973) "Om tillregnelighet" *Tidsskrift for Rettsvitenskap* Vol 86 s 257-307
- Schlyter, K. (1946) "Straffbalk eller skyddsbalk" *Tiden* 38 s 3-11
SOU 1956:55 *Förslag till skyddslag* Strafflagberedningens slutbetänkande
SOU 1984:64 *Psykiatrin, tvånget och rättsäkerheten* Betänkande av socialberedningen
- Strahl, I. (1968) *Den svenska kriminalpolitiken*. (4:e uppl.). Stockholm
- Sveri, K. (1983) "Fri från påföljd" i *Festskrift till Hans Thornstedt* Stockholm
- Torp, C. (1906) *Om den saakaldte forminskede tillregnelighed* Köpenhamn
- Wallace, G. (1760) *System of the Principles of the Law of Scotland*

